

UTJECAJ DRŽAVNIH POTPORA NA VRIJEDNOST I SAMODOSTATNOST POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE U HRVATSKOJ¹

THE IMPACT OF STATE SUBSIDIES ON THE VALUE AND SELF-SUFFICIENCY IN AGRICULTURAL PRODUCTION IN CROATIA

Ramona Franić, M. Marinović, Magdalena Zrakić

SAŽETAK

Cilj rada je ustanoviti utjecaj isplaćenih proračunskih potpora (proizvodnih poticaja) na vrijednost proizvodnje i samodostatnost ekonomski najvažnijih proizvoda u poljoprivrednom sektoru. Provedena je vremenska i strukturna analiza ovih parametara u razdoblju od 1998. do 2008. godine i ustanovljena povezanost visine isplaćenih potpora i osnovnih proizvodnih i ekonomskih rezultata poljoprivredne proizvodnje. U istraživanju polazimo od pretpostavke da se povećani iznosi isplaćenih potpora u poljoprivrednom sektoru nisu osobito snažno odrazili na povećanje proizvodnje, njenu veću vrijednost i samodostatnost. Državne potpore u Hrvatskoj su prošle kroz određene zakonske reforme tijekom analiziranog razdoblja, na što je najviše utjecala prilagodba hrvatskog zakonodavstva legislativi Europske unije. Upravo se u čestim promjenama kriterija u isplati potpora može pronaći dio obrazloženja zašto je njihov utjecaj na proizvodne rezultate slab. Rezultati istraživanja potvrđuju kako se trendovi u isplaćenim potporama ne poklapaju s trendovima koje pokazuju vrijednost proizvodnje i samodostatnost, a velike oscilacije su zabilježene u strukturi isplaćenih potpora tijekom analiziranog razdoblja.

Ključne riječi: poljoprivreda, proizvodni poticaji, Hrvatska, vrijednost proizvodnje, samodostatnost

---

¹ Ovaj rad je sažeta inačica diplomskog rada autora Mateja Marinovića, naslova „Utjecaj državnih potpora na vrijednost poljoprivredne proizvodnje u Republici Hrvatskoj“, izrađenog pod mentorstvom prof. dr. sc. Ramone Franić i obranjenog na Agronomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 17. siječnja 2011. godine.

ABSTRACT

The aim is to determine the impact of disbursed budget support (production subsidies) on production value and self-sufficiency of economically important products in agricultural sector. We conducted a time series and structural analysis of these parameters during the period from 1998 to 2008 and connection was established between the level of paid production subsidies and the basic production and economic results of agricultural production. The research is based on the assumption that the increase of paid subsidies in the agricultural sector had no particularly strong impact on production increase, such as increase of its value and self-sufficiency. State subsidies in Croatia have gone through certain legal reforms during the analyzed period, which is most affected by the adjustment of Croatian Legislation with European Union legislation. Just in these frequent changes of criteria in the payment of subsidies we may find some of the reasons why their impact on the performance was weak. The research results confirm that the trends in paid subsidies did not match with trends that show the value of production and self-sufficiency. Large fluctuations were recorded in the structure of paid support during the analyzed period.

Key words: agriculture, production subsidies, Croatia, production value, self-sufficiency

UVOD

Državne potpore se definiraju kao oblik intervencije kojom država transferira sredstva određenom dijelu gospodarstva ili pojedinom privrednom subjektu u cilju poticanja gospodarske aktivnosti. Za poljoprivredu se može reći da ima poseban status u sustavu državnih potpora i to zbog brojnih specifičnosti ove djelatnosti koje proizlaze iz obilježja poljoprivrednog zemljišta, same proizvodnje i tržišta poljoprivrednih proizvoda. Zbog toga se na poljoprivrednoj proizvodnji, u usporedbi s industrijskom, brže i snažnije odražavaju promjene na svjetskom tržištu. Nadalje, biološka obilježja poljoprivredne proizvodnje, kao i činjenica da svojim proizvodima osigurava biološki opstanak stanovništva – čine je najviše rangiranom na listi prioriteta proizvodnje u svakoj zemlji i primateljem znatnog dijela državne pomoći. Najveći dio izdvajanja iz državnog proračuna Republike Hrvatske za poljoprivredu odnosi se upravo na državne

potpore, a unutar toga upravo na proizvodne poticaje. Kako bi što jasnije regulirala ovaj model državne intervencije, Vlada još 1994. godine donosi zakon o državnim potporama, koji je prošao evoluciju s nizom izmjena i dopuna u skladu s politikom Europske unije i pravilima koje na globalnoj razini postavlja Svjetska trgovinska organizacija. Pri tome su se mijenjali, ne samo kriteriji za isplatu potpora i njihov apsolutni iznos, već i broj i struktura proizvoda obuhvaćenih sustavom potpora. S obzirom na deklarirane ciljeve hrvatske poljoprivredne politike istaknute još u prvom Zakonu o poljoprivredi (NN 66/01 i 83/02), a potvrđene i novim Zakonom o poljoprivredi (NN149/09 i 127/10)², kojima se ističe potreba postizanja zadovoljavajuće razine samodostatnosti i poljoprivrednog dohotka, postavlja se pitanje jesu li potpore uspješno iskorištene u njihovom ostvarivanju. U ovom istraživanju polazimo od pretpostavke kako, unatoč činjenici da je po definiciji zadaća potpora poticanje gospodarske aktivnosti, odnosno povećanje proizvodnje i njene vrijednosti, poticaji isplaćeni u razdoblju od 1998. do 2008. godine nisu bili uspješni u ostvarivanju povećane samodostatnosti i vrijednosti poljoprivredne proizvodnje. Ovakva pretpostavka utemeljena je na rezultatima nekih prijašnjih istraživanja. Tako 2003. godine Grgić i sur. analiziraju utjecaj nekih važnijih mjera državne potpore, kao što su poticaji za mlijeko i umatičena grla te uzgoj krmnog bilja na dohodak proizvođača. Velika odstupanja prihoda i dohotka upućuju na zaključak o neiskorištenim financijskim učincima od poticaja u proizvodnji mlijeka za veći dio relativno malih proizvođača. Slični zaključci o učincima državnih potpora u poljoprivredi rezultiraju i iz analiza na makro-razini iz tog vremena (Franić i sur., 2003), jer je ustanovljeno da nominalni pokazatelji zaštite govore kako je poljoprivreda visoko šticeći sektor, dok je efektivna zaštita domaćih proizvođača (učinak na dodanu vrijednost proizvodnje i dohodak) znatno slabija zbog visokih troškova poljoprivrednih inputa i utjecaja svjetskih cijena. Stoga se novijim promjenama iz 2003. godine nastoji pojednostaviti sustav potpore poljoprivredi i ujednačiti visina poticaja, tako da u ukupnoj potpori prevladava dohodovna, a ne proizvodna potpora (Franić, 2005). Kralik i Tolušić (2009) su istraživali postojeće stanje u stočarskoj proizvodnji, kao i oblike financiranja i učinkovitost pojedinih modela potpora te zaključuju kako se od potpora i ostalih mjera uvedenih tijekom 2006. i 2007. godine

---

² U čl. 4 Zakona o poljoprivredi (NN 127/10) kao najvažniji ciljevi poljoprivredne politike istaknuti su: omogućiti prehrambenu sigurnost stanovništva, u što većoj mjeri domaćim konkurentnim poljoprivrednim proizvodima i postići primjereni životni standard i pridonijeti stabilnosti poljoprivrednog dohotka.

očekuje znatnije povećanje broja stoke i peradi, kao i povećanje proizvodnje prirasta, mlijeka i ostalih proizvoda animalnog porijekla. Neposredno prije sljedeće reforme sustava poljoprivrednih potpora, Andabak i sur. (2010) putem ankete istražuju udio državnih potpora u dohotku poljoprivrednih gospodarstava šećerne repe i njihovu namjenu. Zaključuju kako poljoprivrednici još uvijek očekuju da država putem politike potpora i otkupnih cijena regulira stanje na tržištu. Takvo uvjerenje otežava prilagodbu i pripremu za konkurentno europsko tržište, s obzirom da potpore – iako nadoknađuju dohodak i održavaju proizvodnju, nisu instrument osiguravanja konkurentnosti.

I najnovija istraživanja potvrđuju kako se ciljevi poljoprivredne politike u procesu prilagodbe europskim standardima mogu ostvariti ukoliko država ponajprije odredi prioritete vlastitog poljoprivrednog sektora u skladu s raspoloživim resursima te jasnije definira i odabere modele potpore, što bi svakako trebalo rezultirati njihovim učinkovitijim korištenjem sukladno potrebama i interesima regionalnog i ruralnog razvoja (Mikuš i sur., 2011, Franić i sur., 2011).

CILJ ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj rada je ustanoviti postoji li veza između visine isplaćenih potpora (proizvodnih poticaja) i vrijednosti poljoprivredne proizvodnje, odnosno isplaćenih potpora i ostvarene samodostatnosti proizvoda koji su najveći korisnici proračunskih isplata kroz sustav poticaja. Istraživanjem su obuhvaćeni svi poljoprivredni proizvodi u sustavu potpora, međutim, za potrebe ovog rada detaljnije se analiziraju i kvantitativnim metodama ocjenjuju samo podaci koji se odnose na agregatne pokazatelje cijelog poljoprivrednog sektora, osnovne grane proizvodnje (biljna proizvodnja, stočarska proizvodnja) te ekonomski najvažnije kulture i proizvode u sustavu potpora (pšenica, mlijeko).

MATERIJAL I METODE RADA

Istraživanje je utemeljeno na vremenskoj analizi promatranih pojava u razdoblju od 1998. do 2008. godine, korištenjem standardnih pokazatelja (indeks, trend, stopa promjene) te na strukturnoj analizi isplaćenih proizvodnih potpora i vrijednosti proizvodnje prema osnovnim proizvodnim sektorima. Vrijednost proizvodnje označava količinu ostvarenog ukupnog prihoda dobivenog pri plasmanu proizvoda i predstavlja umnožak obujma proizvodnje i

pojedinačnih prodajnih cijena proizvoda. Za potrebe ovog istraživanja ukupna vrijednost poljoprivredne proizvodnje procijenjena je kao zbroj umnožaka statistički praćenih poljoprivrednih proizvodnji i njihovih prosječnih proizvođačkih cijena, a na isti način su procijenjene vrijednosti biljne i stočarske proizvodnje.³

Samodostatnost je relativni broj koji pokazuje u kojoj mjeri proizvodnja u jednoj zemlji, ekonomskoj grupaciji ili sektoru pokriva domaću potrošnju, pri čemu 100% označava ravnotežu između domaće proizvodnje i potrošnje. Korelacijsko-regresijskom analizom ustanovljen je stupanj povezanosti između isplaćenih poticaja i ostvarene vrijednosti poljoprivredne proizvodnje, a veza između isplaćenih poticaja i samodostatnosti izračunata je i ocijenjena za pšenicu i mlijeko. Obrazloženje dobivenih rezultata temelji se na analizi sekundarnih izvora podataka (znanstveni i stručni radovi, dokumentacija i zakonski propisi iz domene subvencioniranja poljoprivrede).

Zakonodavni okvir isplate državnih potpora u poljoprivredi u analiziranom razdoblju

Zakonodavnu osnovu proračunskim isplatama za poljoprivredu, osobito kroz sustav izravnih proizvodnih potpora u analiziranom razdoblju, čine ponajprije Zakon o poljoprivredi te nekoliko inačica zakona o državnoj potpori u poljoprivredi uz pripadajuće pravilnike. *Zakon o poljoprivredi*⁴, kao krovni zakon koji sadrži bitna strateška opredjeljenja u poljoprivredi, usvojen je 2001. godine na temelju opsežne analize službenih strateških ciljeva hrvatske poljoprivrede. Zakonom se određuju ciljevi i mjere poljoprivredne politike, korisnici prava, oblici djelovanja poljoprivrednog gospodarstva, institucijska potpora itd. Prema ovom zakonu, novčani poticaji i naknade mjere su tržišno-cjenovne politike, koje imaju za cilj poticanje poljoprivredne proizvodnje, s namjerom da (pozitivno) utječu na stabilnost domaćeg tržišta poljoprivrednih

---

³ Proizvodi uključeni u agregiranu vrijednost proizvodnje cjelokupnog poljoprivrednog sektora: (1) biljna proizvodnja: pšenica, kukuruz, zob, ječam, raž, suncokret, soja, uljana repica, šećerna repa, duhan, jabuka, šljiva, breskva, orah, mandarina, maslina, kupus, paprika, lubenica, dinja; (2) stočarska proizvodnja: govedina, svinjsko meso, ovčje meso, meso peradi, med, jaja, mlijeko.

⁴ Narodne novine 66/01 i 83/02. Isti zakon prestaje važiti krajem 2009. godine, kada na snagu stupa novi Zakon o poljoprivredi (Narodne novine 149/09), tako da se ne odnosi na razdoblje obuhvaćeno ovim istraživanjem.

proizvoda. Podrobnije uređenje sustava proizvodnih poticaja regulirano je ipak posebnim zakonima koji su kroz promatrano razdoblje doživjeli određene promjene, s krajnjim ciljem usklađivanja hrvatskog zakonodavstva u ovom području standardima Europske unije. S početkom promatranog razdoblja, na snazi je bio *Zakon o novčanim poticajima i naknadama u poljoprivredi i ribarstvu (NN 46/97, 142/97 i 47/98)*, kojim su definirane isplate za poticanje poljoprivredne proizvodnje prema proizvedenoj količini (grlu, komadima, dozi, kilogramima). Godine 1999. usvojen je novi *Zakon o novčanim poticajima i naknadama u poljoprivredi i ribarstvu (NN 29/99)*, a njegove bitne novine mogu se sažeti u tri osnove točke: (1) proširena je lepeza poticanih proizvoda, tako da gotovo nema važnijeg poljoprivrednog proizvoda za koji nisu određeni poticaji po jedinici proizvoda, (2) uvedeni su poticaji po proizvodnoj površini pod žitom, uljericama, šećernom repom i drugim kulturama, kao i po grlu stoke i (3) određene su jednokratne potpore za podizanje novih višegodišnjih nasada u voćarstvu i vinogradarstvu. Ovaj Zakon predstavljao je prvu značajniju reformu u tržišno-cjenovnom dijelu hrvatske poljoprivredne politike. Sadržajno se nastoje pratiti trendovi i politika zemalja Europske unije u cilju usklađivanja s europskim zakonodavstvom. Sredinom 2002. godine usvojen je novi *Zakon o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu (NN 87/02 i 89/02)*, a počeo se primjenjivati s početkom 2003. godine. Njime su uspostavljeni novi modeli potpore za ove djelatnosti i za ruralna područja. U odnosu na prethodni sustav poticaja, ovaj Zakon donosi brojne promjene, a jedna od najznačajnijih je podjela gospodarstava na komercijalna i nekomercijalna, pri čemu samo komercijalna mogu ostvariti pravo na potporu u sklopu modela poticanja proizvodnje. Da bi ostvarila pravo na državne potpore, komercijalna poljoprivredna gospodarstva dužna su se upisati u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava, dok je za nekomercijalna gospodarstva predviđeno ostvarivanje prava na potporu u sklopu modela potpore dohotku i modela ruralnog razvitka. Ovaj Zakon bio je na snazi do sredine 2009. godine, kada je novim zakonom regulirana potpora poljoprivredi i ruralnom razvoju, a uvedeni mehanizmi su na tragu provedbe izravnih plaćanja kakva postoje u EU⁵.

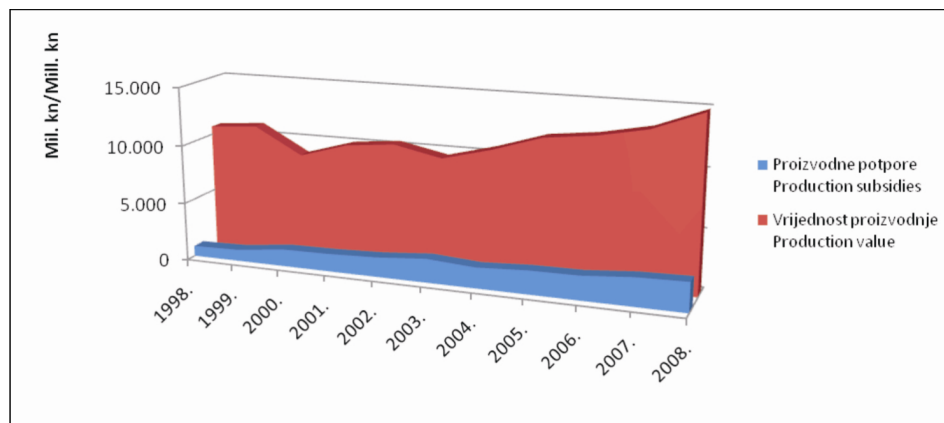
⁵ U srpnju 2009. godine na snagu stupa Zakon o državnoj potpori poljoprivredi i ruralnom razvoju (NN 83/09, izmijenjen i dopunjen u NN 153/09 i 60/10), dakle nakon razdoblja obuhvaćenog ovim istraživanjem.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

Ukupan iznos isplaćenih proizvodnih potpora u poljoprivredi u razdoblju od 1998. do 2008. godine uglavnom se povećavao iz godine u godinu (po stopi promjene od 3,97%), s izuzetkom 2004. godine. Posljedica je to reforme sustava potpora, odnosno uvođenja novih kriterija za isplatu, kojom dio proizvođača nije ostvario pravo na proizvodne poticaje, a dodatni razlog je i alokacija proračunskih isplata u nove modele potpora (kapitalna ulaganja, dohodovna potpora, ruralni razvoj).

Grafikon 1: Proizvodne potpore u poljoprivredi i vrijednost poljoprivredne proizvodnje

Figure 1.: Production subsidies in agriculture and value of agricultural production

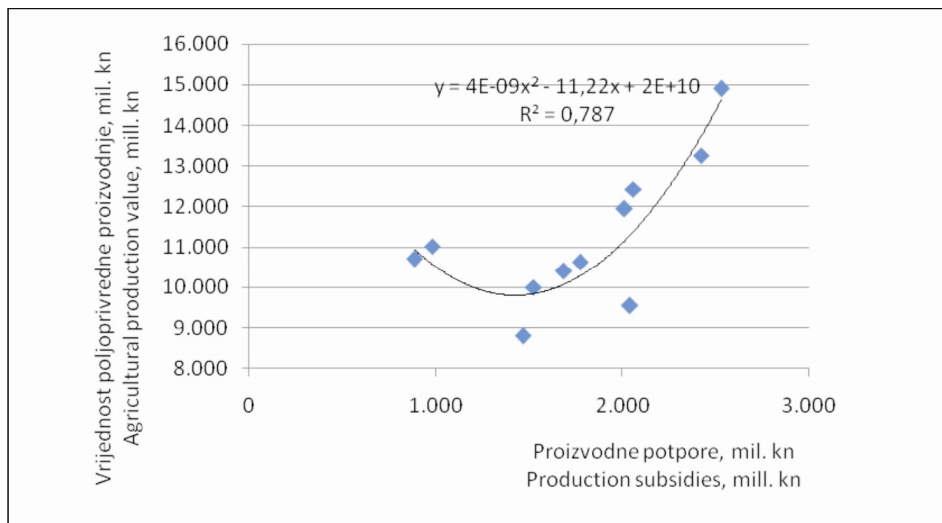
Izvor: za potpore: Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja; za vrijednost proizvodnje: izračun autora na osnovi podataka Državnog zavoda za statistiku R. Hrvatske

Source: for subsidies: Ministry of agriculture, fishery and rural development; for value of production: authors' calculation based on data from Central Bureau of Statistics of the R. of Croatia

Primjećuje se, međutim, da ukupna vrijednost poljoprivredne proizvodnje kroz promatrano razdoblje ne prati uvijek trend u isplaćenim proizvodnim poticajima (grafikon 1). Pad vrijednosti proizvodnje osobito je vidljiv u 2000. i 2003. godini, a izazvan je uglavnom lošim proizvodnim rezultatima koji su bili posljedica suše. Da veza između ova dva ekonomska parametra nije najjača, iako uglavnom jest pozitivna, potvrđuju i koeficijenti determinacije ($R^2=0,787$), odnosno korelacije ($R=0,887$) – grafikon 2.

Grafikon 2. Korelacija isplaćenih proizvodnih potpora i ukupne vrijednosti poljoprivredne proizvodnje

Figure 2. Correlation of total production subsidies and total value of agricultural production

Izvor: isti kao u Grafikonu 1

Source: same as in Figure 1

Potpore u biljnoj proizvodnji

Analiza potpora isplaćenih samo u biljnoj proizvodnji pokazuje da su veći iznosi potpora u promatranom razdoblju uglavnom isplaćeni baš za biljnu proizvodnju⁶ (stopa promjene bila je 5,12%). U ovom sektoru su zabilježene česte i brojne promjene u obuhvatu proizvoda, tako da su, npr. 1998. godine poticaji isplaćeni samo za pšenicu od ratarskih kultura, da bi se već iduće godine stanje promijenilo i do 2008. godine se isplaćuje viši iznos poticaja za kukuruz nego za pšenicu. Ostale žitarice u sustavu proizvodne potpore su i ječam, zob i raž.

⁶ Uz izuzetak 1998. godine, kada je iznos potpora u stočarstvu bio viši od onoga u biljnoj proizvodnji (50% potpora ostvario je stočarski sektor, 43% biljna proizvodnja i 7% ribarstvo).

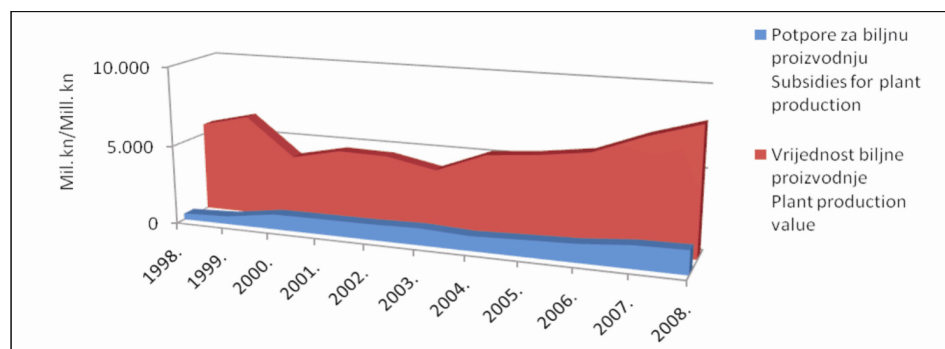

Industrijsko bilje obuhvaćeno sustavom poticaja i ovim istraživanjem jesu uljarice, šećerna repa, duhan i pivarski ječam, a također su zabilježene brojne oscilacije u visini i strukturi potpora kroz analizirano razdoblje. Proizvodne potpore za krmno bilje počele su se isplaćivati tek od 2003. godine i od te godine poticaji za ove kulture su u stalnom porastu. Iste godine uvode se i potpore za proizvodnju povrća i do 2007. godine dostižu svoj maksimum. Njihov utjecaj na porast proizvodnje svih poticanih vrsti povrća vidljiv je i bez detaljnije analize i potvrđuje se statističkim podacima o proizvedenim količinama. Proizvodnja voća se stimulira od 2000. godine putem jednokratnih potpora za podizanje višegodišnjih nasada u voćarstvu i vinogradarstvu i također bilježi rast do 2007. godine.

Usporedimo li kretanje u isplaćenim potporama za biljnu proizvodnju s ostvarenom vrijednošću biljne proizvodnje, dolazimo do sličnih zaključaka kao i za cijeli poljoprivredni sektor (grafikon 3). Oscilacije su još izraženije u sušnim godinama, kada se bilježi smanjena vrijednost proizvodnje unatoč povećanim iznosima potpora. Naprotiv, 2008. godine je ukupni iznos potpora u biljnoj proizvodnji smanjen, međutim, iste godine je zabilježen rast vrijednosti same proizvodnje (što se donekle može pripisati uvećanim iznosima potpora isplaćenima za naše najvažnije grane biljne proizvodnje – žitarice, industrijsko i krmno bilje).

Grafikon 3. Potpore u biljnoj proizvodnji i vrijednost biljne proizvodnje

Figure 3. Subsidies in plant production and plant production value

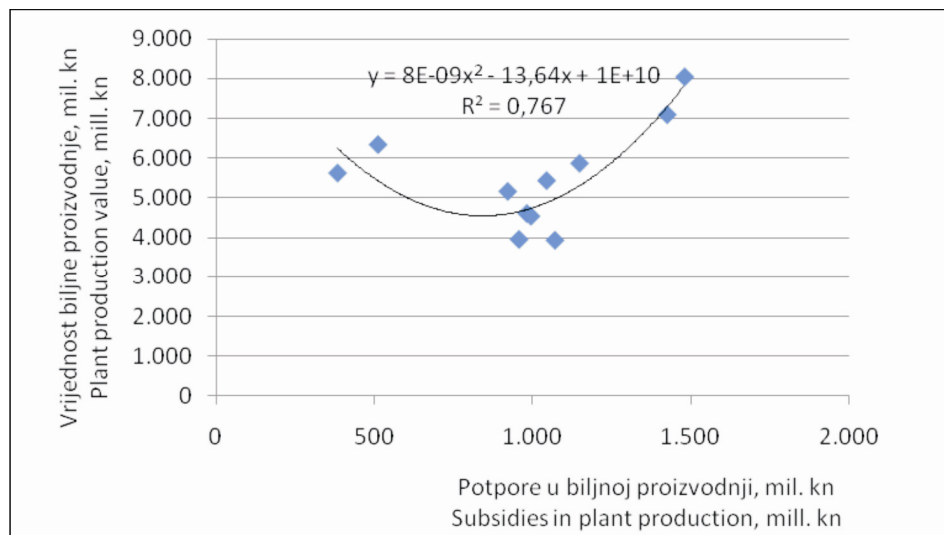

Izvor: isti kao u Grafikonu 1
Source: same as in Figure 1

Iako su oblik i jačina veze slični, neznatno je slabija povezanost između isplaćenih proizvodnih potpora i vrijednosti biljne proizvodnje u odnosu na cjelokupnu poljoprivredu ($R=0,876$; grafikon 4).

Grafikon 4. Korelacija isplaćenih potpora za biljnu proizvodnju i vrijednosti biljne proizvodnje

Figure 4. Correlation of plant production subsidies and plant production value

Izvor: isti kao u Grafikonu 1

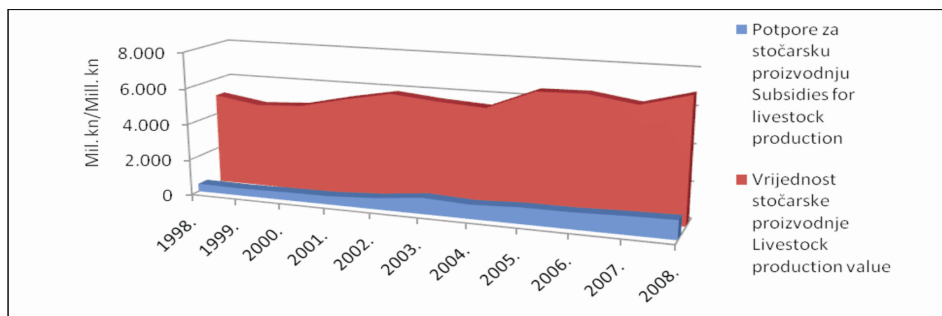
Source: same as in Figure 1

Potpore u stočarskoj proizvodnji

Stočarska proizvodnja u promatranom razdoblju također je primala rastuće potpore (stopa promjene bila je 3,26%), a najveći iznosi se plasiraju u govedarstvo, potom svinjogojstvo, ovčarstvo i kozarstvo i, na kraju, peradarstvo. Promjene u zakonodavstvu iz 1999. i 2002. godine rezultirale su proširivanjem broja stavki na temelju kojih su se isplaćivale potpore, tako da je iznos proizvodnih potpora kontinuirano rastao i do 2008. godine ostvario maksimum. To se, uz neka manja kolebanja, odrazilo i na povećanje ukupne vrijednosti stočarske proizvodnje u promatranom razdoblju (grafikon 5).

Grafikon 5. Potpore u stočarskoj proizvodnji i vrijednost stočarske proizvodnje

Figure 5. Subsidies in livestock production and livestock production value

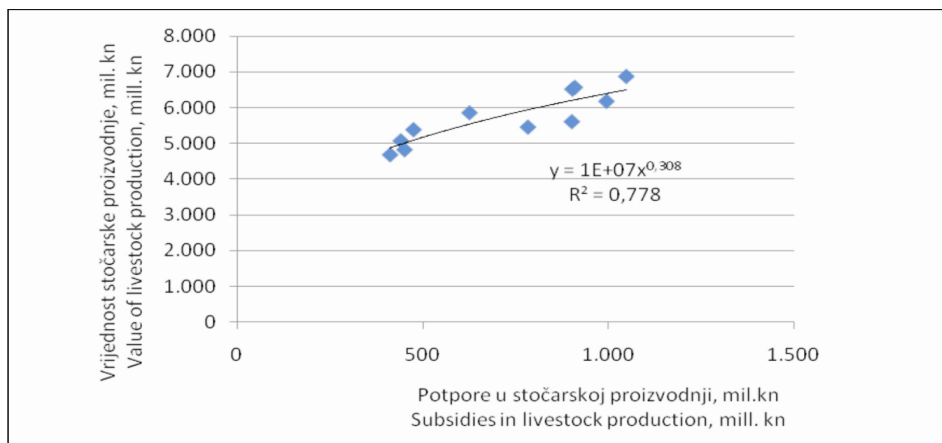
Izvor: isti kao u Grafikonu 1

Source: same as in Figure 1

Povezanost između isplaćenih potpora i vrijednosti stočarske proizvodnje je visoka i pozitivna ($R=0,882$; grafikon 6), izraženija nego u biljnoj proizvodnji, što se može protumačiti utjecajem kriterija za isplatu potpora u dijelu proizvodnje (pojava je izraženija kod analize pojedinačnih proizvoda).

Grafikon 6. Korelacija isplaćenih potpora za stočarsku proizvodnju i vrijednosti stočarske proizvodnje

Figure 6. Correlation of livestock production subsidies and livestock production value

Izvor: isti kao u Grafikonu 1

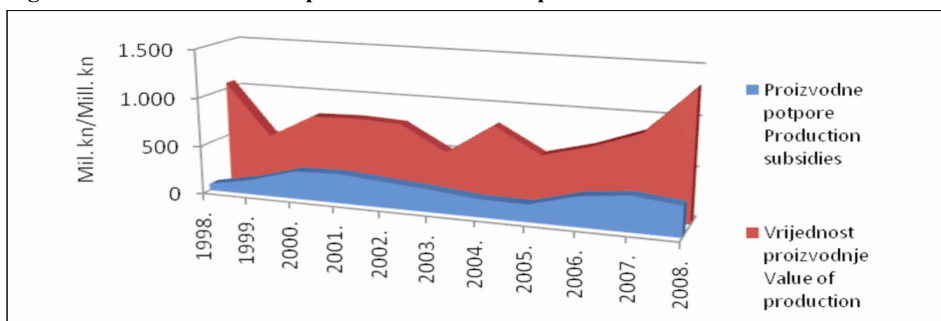
Source: same as in Figure 1

Potpore u proizvodnji pšenice

Već prvi pogled na usporedni grafički prikaz (grafikon 7) daje osnove za zaključiti kako u slučaju pšenice nema velikog utjecaja potpora na ostvarenu vrijednost proizvodnje. Pšenica je kultura koja (zajedno s kukuruzom) ostvaruje najviše iznose potpora u promatranom razdoblju (stopa rasta bila je 0,56%).

Grafikon 7. Potpore u proizvodnji pšenice i vrijednost proizvodnje pšenice

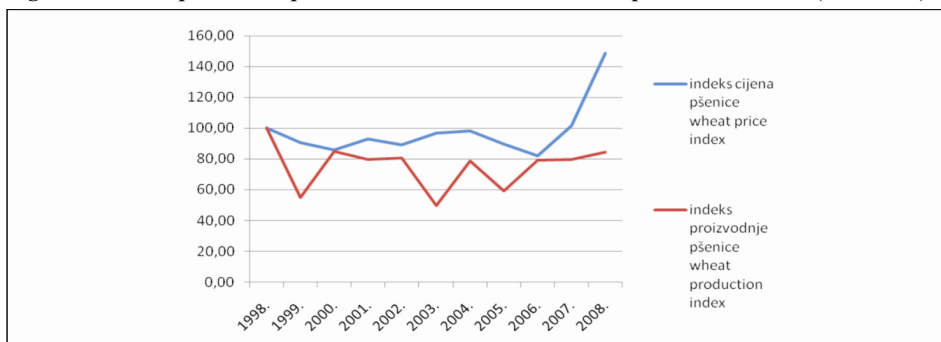
Figure 7. Subsidies in wheat production and wheat production value

Izvor: isti kao u Grafikonu 1
Source: same as in Figure 1

Grafikon 8. Indeks kretanja cijena i proizvodnje pšenice u razdoblju 1998.-2008. (1998.=100)

Figure 8. Wheat prices and production volume indices in the period 1998-2008 (1998=100)

Izvor: isti kao u Grafikonu 1
Source: same as in Figure 1

Vrijednost proizvodnje koleba i ne može se ustanoviti zakonitost vezana uz isplaćene potpore, jer su proizvedene količine snažno ovisne o vremenskim prilikama, a prati ih i kolebanje cijena, čiji je rast do 2008. godine upravo najzaslužniji za visoku vrijednost proizvodnje (grafikon 8).

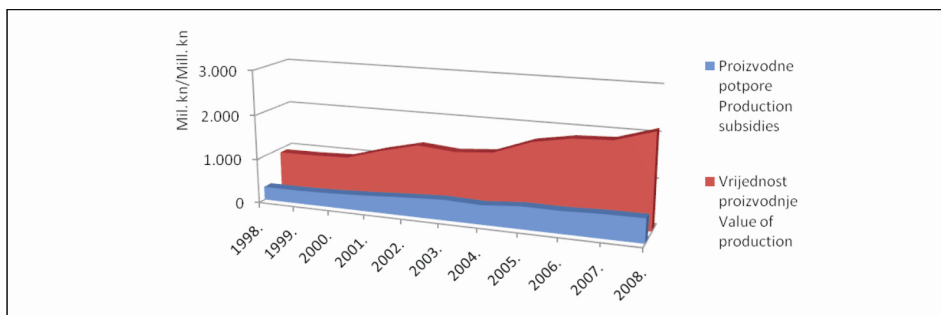
Rezultat korelacijsko-regresijske analize upravo potvrđuje ovakva zapažanja ($R=0,55$), a gotovo jednak je rezultat i kada se analizira povezanost isplaćenih potpora i ostvaren stupanj samodostatnosti (0,59).

Potpore u proizvodnji mlijeka

Od samog početka promatranog razdoblja, u sektor mljekarstva se isplaćuje najviša vrijednost proizvodnih potpora. Međutim, u ovom sektoru relativno blagi porast isplaćenih potpora (stopa rasta 4,28%) popraćen je znatno intenzivnijim porastom vrijednosti proizvodnje (grafikon 9), što je uglavnom rezultat snažnijeg, „rastućeg“ rasta cijena koji kompenzira „padajući“ rast proizvodnje (grafikon 10).

Grafikon 9. Potpore u proizvodnji mlijeka i vrijednost proizvodnje mlijeka

Figure 9. Subsidies in milk production and milk production value

Izvor: isti kao u Grafikonu 1
Source: same as in Figure 1

Grafikon 10. Indeks kretanja cijena i proizvodnje mlijeka u razdoblju 1998.-2008. (1998.=100)

Figure 10. Milk prices and production volume indices in the period 1998-2008 (1998=100)

Izvor: isti kao u Grafikonu 1
Source: same as in Figure 1

Korelacijska analiza potvrđuje visok stupanj povezanosti između ove dvije pojave ($R= 0,976$), kao i između isplaćenih proizvodnih potpora i ostvarene samodostatnosti ($R=0,939$). Vrlo je jednostavno obrazložiti zašto se u sektoru mljekarstva bilježi ovako visoka povezanost isplaćenih potpora i proizvodnih rezultata. Naime, kriterij za isplatu proizvodnih potpora u sektoru mljekarstva je *količina* i, kao takav, izravno utječe na proizvođačke odluke o ulaganjima s ciljem povećanja proizvodnje. Drugi razlog možemo pronaći u obilježjima samog proizvoda koji se mora odmah plasirati na tržište (otkup, prerada), ne može se skladištiti i kao takav nije pogodan za „taktiziranje“ na tržištu, a intenzivna ulaganja kapitala i rada motiviraju i same proizvođače da ih proizvodnim rezultatima opravdaju.

ZAKLJUČAK

Na temelju pretpostavke kako povećane proračunske potpore u poljoprivredi, točnije – proizvodni poticaji – ne rezultiraju istodobno i povećanjem vrijednosti poljoprivredne proizvodnje i povećanjem stupnja samodostatnosti, obavljena je vremenska analiza ovih ekonomskih parametara. Korelacijskom analizom ustanovljen je stupanj povezanosti između količine i

trenda u isplaćenim proizvodnim potporama i ostvarene vrijednosti poljoprivredne proizvodnje za razdoblje od 1998. do 2008. godine i to:

- ukupno isplaćenih potpora za poljoprivredu i ukupne vrijednosti poljoprivredne proizvodnje,
- potpora isplaćenih za biljnu i stočarsku proizvodnju u odnosu na vrijednost biljne, odnosno stočarske proizvodnje,
- potpora isplaćenih za proizvodnju pšenice u odnosu na ostvarenu vrijednost proizvodnje i stupanj samodostatnosti u analiziranom razdoblju i
- potpora isplaćenih za proizvodnju mlijeka u odnosu na ostvarenu vrijednost proizvodnje i stupanj samodostatnosti.

Rezultati istraživanja pokazuju kako je:

- uz česte izmjene u kriterijima i obuhvatu poticanih proizvoda, u promatranom razdoblju zabilježen porast vrijednosti isplaćenih proizvodnih potpora i vrijednosti proizvodnje, međutim,
- vrijednost poljoprivredne proizvodnje zabilježila je znatno veći rast od rasta iznosa isplaćenih potpora;
- veza između ove dvije ekonomske vrijednosti za cijeli sektor poljoprivrede jest razmjerno visoka i pozitivna (iako nije potpuna), međutim,
- analiza prema sektorima (biljna u odnosu na stočarsku proizvodnju) daje zaključiti kako je porast vrijednosti proizvodnje uglavnom izazvan porastom cijena, a manje je uzrokovan potporama;
- povezanost isplaćenih proizvodnih potpora snažna je u odnosu na vrijednost proizvodnje mlijeka ($R=0,976$) i stupanj samodostatnosti ($R=0,939$), a niska u proizvodnji pšenice (u odnosu na vrijednost proizvodnje $R=0,55$ i samodostatnost $R=0,59$).

Znatno izraženija povezanost, koju u slučaju proizvodnje mlijeka možemo protumačiti i kao izravan (pozitivni) utjecaj isplaćenih proizvodnih potpora na proizvodne rezultate (vrijednost proizvodnje i stupanj samodostatnosti) proizlazi zbog različitih kriterija za ostvarivanje prava na poticaj. Proizvodni poticaji u biljnoj proizvodnji isplaćivali su se u promatranom razdoblju prema jedinici površine i uglavnom nisu bili uvjetovani proizvedenom količinom. U proizvodnji mlijeka, koja je ujedno i najpoticanija stočarska proizvodnja,

proizvedene količine (naravno, uz pretpostavku kakvoće) izravno utječu i na pravo na potporu, pa je povećana proizvodnja ekonomski logična.

Bez obzira na to da se istraživanje temelji na analizi učinaka proizvodnih potpora isplaćenih u proteklom razdoblju i prema kriterijima koji nisu aktualni neposredno prije ulaska Hrvatske u sustav Zajedničke poljoprivredne politike EU, rezultati mogu poslužiti kao argument za ocjenu prijašnjeg sustava državnih potpora u poljoprivredi i temelj procjene novih modela potpore. Danas se naglašava kako potpora poljoprivredi treba biti maksimalno odvojena od proizvodnje (europska poljoprivredna politika odavno svojim mjerama nema težnju poticati rast proizvodnje, upravo obratno). Proizvodni rezultati trebali bi biti posljedica tržišnih impulsa (potražnje), a potpore imaju uglavnom učinak zaštite dohotka poljoprivrednika. Novi kriteriji pojačat će ulogu doprinosa poljoprivredne proizvodnje javnim dobrima (a ne samo prehrambenim potrebama stanovništva), tako da bi potpore trebale rezultirati, vjerojatno ne porastom količine, nego kakvoće proizvoda, zdravijim okolišem i očuvanim ruralnim sredinama.

LITERATURA

1. Andabak, A., Mikuš, Ornella; Franić, Ramona (2010): Koristi od potpora u sektoru proizvodnje šećerne repe. Zbornik radova. 45. hrvatski i 5. međunarodni simpozij agronoma
2. Franić, Ramona (2005). Subvencije u hrvatskoj poljoprivredi i prilagodba EU. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu 23(1): 133-150.
3. Franić, Ramona; Mikuš, Ornella; Andabak, A. (2011). Optimistički pogled na ulazak u EU: poljoprivrednicima može biti bolje. Zbornik radova. 46. hrvatski i 6. međunarodni simpozij agronoma (Pospišil Milan, ur.). Opatija, 14.-18.02.2011. Zagreb, Agronomski fakultet.
4. Franić, Ramona; Žimbrek, T., Grgić, Z. (2003). Agrarna politika u Republici Hrvatskoj na putu od poljoprivrednoga do održivoga ruralnog razvitka. Društvena istraživanja 12(6): 1027-1049.
5. Grgić, Z., Franić, Ramona; Vujčić, T. (2003). Utjecaj nekih mjera potpore na gospodarski položaj proizvođača mlijeka. Mljekarstvo 53(2): 145-153.
6. Kralik, I., Tolušić, Z. (2009). Novčani poticaji u funkciji razvitka stočarske proizvodnje. Ekonomski vjesnik, No. 1, Srpanj, 2009.

7. Mikuš, Ornella; Ramani, D.; Franić, Ramona (2011). Smjernice Zajedničke poljoprivredne politike Europske unije nakon 2013. godine. Agronomski glasnik 72(6): 345-358.
8. Zakon o novčanim poticajima i naknadama u poljoprivredi (NN 29/94, 9/95, 108/95, 46/97)
9. Zakon o novčanim poticajima i naknadama u poljoprivredi i ribarstvu (NN 29/99)
10. Zakon o poljoprivredi (NN 66/01, 83/02, 149/09)

Adrese autora – Authors' addresses:

Prof. dr. sc. Ramona Franić
Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet
Zavod za agrarnu ekonomiku i ruralni razvoj
Svetošimunska c 25
100000 Zagreb
ramonaf@agr.hr

Primljeno - received:

10.09.2011.

Matej Marinović, mag. ing. agr.
Bukovac Gornji 148 C
10000 Zagreb

Magdalena Zrakić, mag. ing. agr.
Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet
Zavod za agrarnu ekonomiku i ruralni razvoj
Svetošimunska c 25
100000 Zagreb
mzrakic@agr.hr

